

Maria Kuzin

ORCID: 0000-0002-8456-9397

Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa im. Jana Grodka w Sanoku

Wojciech Walat

ORCID: 0000-0002-3158-1923

Uniwersytet Rzeszowski

AUTORYTET NAUCZYCIELA WSPÓŁCZESNEJ SZKOŁY – BADANIA SONDAŻOWE

Streszczenie

System edukacyjny w Polsce ulegał w ostatnich latach zmianom, głównie za sprawą reformy edukacji, która weszła w życie 1 września 2017 r. Konsekwencje tych zmian dotyczą różnych obszarów edukacji, w tym wizerunku dzisiejszego nauczyciela. Czy współczesny nauczyciel jest autorytetem dla swoich uczniów? Jeśli jego kompetencje i cechy osobowości są wystarczające, aby można je było uznać za wzorowe i wzorowe? Zanim nauczyciel XXI wieku stanie przed nowymi wyzwaniami, musi być profesjonalistą i mieć takie cechy osobowości, aby inspirować uczniów. Nauczyciel musi także być otwarty i elastyczny na wszelkie zmiany w otaczającej rzeczywistości, a jednocześnie być doradcą i partnerem dla uczniów. Właśnie takie cechy są oczekiwane od współczesnego nauczyciela.

Słowa kluczowe: reforma, autorytet nauczyciela, kompetencje, profesjonalizm, cechy osobowości, doradca, partner ucznia.

**THE AUTHORITY OF THE CONTEMPORARY SCHOOL TEACHER
– PRELIMINARY RESEARCH****Abstract**

The educational system in Poland has undergone changes in the past few years, thanks to the education reform, which entered into force on 1st September 2017. The consequences of these changes apply to different areas of education, including the image of today's teacher. Whether the modern teacher is the authority for its pupils? If his competence and personality traits and are sufficient to be considered for the master and model exemplary? Before a teacher of the 21st century are facing new challenges. The teacher must be professional and have such personality characteristics to inspire students. Must also be open and flexible to any changes in the surrounding reality and at the same time, be an advisor and partner for the students. Such a teacher today's students want to.

Key words: reform, the authority of the teacher, competence, professionalism, personality traits, advisor, student's partner.

Wprowadzenie

Z punktu widzenia pedagogiki niezwykle ważne jest zbadanie, jakie cechy nauczycieli są przez uczniów cenione i które mogą sprzyjać w kształtowaniu pozytywnej oceny nauczyciela przez ucznia. Odnalezienie uniwersalnego wzorca osobowego, który uczniowie będą darzyć zaufaniem i traktować jako wzór do naśladowania może wiele zmienić w dzisiejszej szkole. Uczniowie oprócz wiedzy ściśle encyklopedycznej mogą zdobyć cenną wiedzę życiową o otaczającym świecie, a bazując na autorytecie nauczyciela kształtować i rozwijać swój charakter w sposób, który umożliwi jak najlepsze funkcjonowanie społeczne dzisiaj i w przyszłości. Podstawą autorytetu jest zdobycie zaufania wśród uczniów przez nauczyciela, co przynosi zadowalające efekty na płaszczyźnie realizacji wszelkich treści programowych w edukacji formalnej.

Formalny autorytet nauczyciela

Autorytet w pedagogice rozumiany jest jako pewnego rodzaju relacja pomiędzy wychowawcą a wychowankiem, która wynika z cech osobowych, kompetencji i kwalifikacji nauczyciela. Relacja ta pozwala na zwiększenie możliwości oddziaływania na uczniów, na bardziej sprawne przekazywanie nie tylko wiedzy czy umiejętności, ale także stymulowanie rozwoju postaw i kształtowanie się świata wartości uczniów. Dlatego też autorytet w procesie nauczania i wychowywania jest koniecznym warunkiem poprawnego przebiegu procesu edukacji.

Źródła naukowe rozróżniają wiele definicji autorytetu¹:

- autorytet kompetencyjny, który oparty jest na bezpośrednim doświadczeniu życiowym wychowawcy, na które składa się jego wiedza, zdobyte wykształcenie, posiadane zdolności, oraz mądrość;
- autorytet desygnowany, stanowi odzwierciedlenie posiadanej pozycji społecznej, wynika on z posiadanego dla pełnionego stanowiska uznania lub z racji sprawowanej funkcji;
- autorytet bazujący na nieformalnych umowach, zdobytym zaufaniu, a także słownych kontraktach, które wychowawcy zwykli zawierać podczas swej pracy w codziennych interakcjach z podopiecznymi;
- autorytet wypływający z władzy, odnosi się do sytuacji, kiedy dana osoba sprawuje zwierzchnictwo nad grupą ludzi (jak nauczyciel nad uczniami), w związku z czym takiej osobie należy się autorytet;
- autorytet emocjonalny, jego źródła upatruje się w szacunku, miłości a także odczuwania lęków w stosunku do wychowawcy.

Na podstawie powyższego rozróżnienia można stwierdzić, iż autorytet może przyczynić się do oddziaływania na ucznia w sposób konstruktywny, jak i destruktywny. Pierwsze z oddziaływań autorytetu na wychowanka, czyli oddziaływanie konstruktywne, z całą pewnością wiąże się z odczuwaniem pewnego rodzaju podziwu dla osoby nauczyciela. Pozytywny autorytet ma ten wychowawca, który ma wiedzę, umiejętności, wykształcenie, życiową mą-

---

¹ S. Milgram, *Posłuszeństwo wobec autorytetu*, WAM, Kraków 2008.

drość, który potrafi zdobyć zaufanie ucznia. Natomiast autorytet, który może ograniczać wychowanków może wywodzić się z racji sprawowania posiadanej funkcji, wywodząc się z poczucia władzy, bądź wzbudzając lęk wśród wychowanków.

W literaturze rozróżniono te dwa typy autorytetu na ujarzmiający oraz autorytet wyzwalający. Autorytet ujarzmiający opiera się na wymuszaniu podporządkowania, narzucaniu gotowych wzorców, poglądów. Skłania do podjęcia pasywnej postawy, płynie z wygórowanych ambicji oraz żądy władzy. Autorytet wyzwalający pobudza do kreatywności, inspiruje do podejmowania samodzielnych działań, stymuluje wyobraźnię i odwagę. Źródło takiego autorytetu tkwi w wiedzy merytorycznej i umiejętnościach interdyscyplinarnych, poszanowaniu praw i indywidualnych decyzji innych².

U źródła oddziaływania ujarzmiającego leży autorytet formalny (ang. *formal authority*) będący podstawą władzy dającej możliwość wywierania wpływu i podporządkowania sobie innych osób wynikające z przynależności do instytucji lub grupy społecznej i zajmowanego w niej stanowiska czy pozycji. Ten rodzaj autorytetu ma duże znaczenie w kontekście efektywności pracy dydaktyczno-wychowawczej, np. nauczyciel może umieć podporządkować sobie grupę uczniów, ale nigdy nie zyskać ich szacunku czy też zaufania w przypadku, gdy korzysta wyłącznie z autorytetu formalnego, niejako zagwarantowanego z racji piastowanego stanowiska, nadanego przez szkołę. Na straży tego autorytetu stoją normy obowiązujące w szkole, które pozwalają na żądanie od uczniów respektowania nauczycielskiego autorytetu formalnego.

Nieformalny (rzeczywisty) autorytet nauczyciela

Pewnym przeciwieństwem, a w istocie rozwinięciem autorytetu formalnego jest autorytet nieformalny, który nie wynika z jakichkolwiek gwarancji pochodzących z pewnych przywilejów, ale jest wypracowany przez nauczyciela. Dlatego też jest bardzo cenny i wymaga ciągłej pielęgnacji. W przeciwieństwie do autorytetu formalnego, którego istotą jest zewnętrzny przymus, nakazujący podporządkowanie, istotą autorytetu nieformalnego jest możliwość dobrowolnego podporządkowania się.

W codziennej pracy nauczyciela, oba rodzaje autorytetu są potrzebne, co jest związane z tym, że punktem wyjścia do budowania autorytetu nieformalnego, jest posiadanie autorytetu formalnego. Rzeczywisty autorytet nauczyciela w oczach uczniów oparty jest na jego wizerunku dostrzeganym przez wychowanków, stanowi on swego rodzaju przedstawiciela generacji dorosłych. Ma to być człowiek mający dużą wiedzę, wszechstronne umiejętności, jednostką wykazującą się dużym zrozumieniem dla młodzieży, szanującą potrzeby podopiecznych. To także człowiek, który niesie pomoc podopiecznym, a wszelkich interwencji w sprawy wychowanków dokonuje tylko i wyłącznie w uzasadnionych przypadkach. Czynniki, które wpływają w dużej mierze na wzmocnienie autorytetu nauczyciela to również życzliwość, mądrość życiowa, zdobyte dotychczas doświadczenie, a także dojrzałość emocjonalna³.

² M. Podzielska, *Nauczyciel – lider. Jak budować autorytet?* WSiP, Warszawa 2009.

³ Z. Kwieciński, B. Śliwerski, *Pedagogika. Podręcznik akademicki*, PWN, Warszawa 2003.

W zaistnieniu autorytetu z całą pewnością niezbędna jest rozległa wiedza w zakresie nauczanego przedmiotu, zaś w jego utrzymaniu ważne są nawet błaha na pierwszy rzut oka czynniki, takie jak: schludny wygląd, prezencja, humor, choć nie są one niezbędne. Wraz z rozwojem uczniów i dojrzewaniem zarówno wiekowym jak i społeczno-emocjonalnym autorytet nauczyciela się zmienia. W przypadku niezasłużonego autorytetu, najczęściej formalnego, dochodzi do jego zmniejszania się, natomiast autorytet rzeczywisty oparty o rzetelne umiejętności nauczyciela może wzrastać. Jest to związane z tym, że uczniowie są bardzo wnikliwymi obserwatorami, zwracającymi uwagę na wszelkie rozbieżności między ideałami przekazywanymi w formie słów przez pedagoga, a jego rzeczywistymi czynami i postępowaniem. W przypadku rozbieżności między nimi dochodzi do z jednej strony utraty autorytetu, zaś z drugiej – do drastycznego spadku wpływu na uczniów, a w związku z tym zmniejszenia możliwości skutecznego oddziaływania.

Dodatkowo na osłabienie autorytetu oddziałuje dominujące dzisiaj „wychowanie medialne”, w którym panuje zasada przełamania wszelkich barier i ograniczeń z uznaniem za cel nadrzędny właśnie braku podporządkowania się jakimkolwiek wpływom w imię źle rozumianej samorealizacji. Czy istnieje? i jak funkcjonuje dzisiaj autorytet nauczyciela? To zasadnicze pytania dla współczesnej edukacji.

Jaki jest nauczyciel w oczach uczniów? – badania sondażowe aktualnego stanu autorytetu nauczyciela

Aby przekonać się jaki jest aktualnie stan autorytetu nauczyciela, przeprowadzono badania sondażowe, w których wzięło udział 30 uczniów klas trzecich gimnazjalnych ze Szkoły Podstawowej w Z.

Wyniki badań pokazują, że uczniowie w zdecydowanej większości uważają, że nauczyciele służą im zawsze radą i można się do nich zwrócić w każdej sprawie o pomoc. Jeśli chodzi o proces dydaktyczny, uczniowie uważają, że nauczyciele zachęcają ich różnymi metodami do samodzielnego myślenia i rozwiązywania problemów (68%), a komunikacja między nimi jest zachowana (79%). W większości nauczyciele doceniają także wysiłek uczniowski włożony w wykonaną pracę.

Jeśli chodzi o relacje na linii nauczyciel – uczeń, należy stwierdzić, że uczniowie lubią, kiedy nauczyciele z nimi żartują i rozmawiają z nimi na różne tematy. Zdecydowana większość uczniów napisała, że nauczyciele z nimi często żartują i okazują im życzliwość (63%). Wyniki sondażowe pokazują jednak, że uczniowie w większości nie uważają nauczycieli za swoich doradców – 57% (w sensie problemów życiowych).

Nauczyciele nie zyskują też miana przyjaciół uczniowskich (79% uczniów wyraziło taką opinię). Połowa uczniów lubi chodzić do szkoły, a dla ponad połowy (53%) nauczyciele są wzorem do naśladowania. Jednocześnie w pytaniach otwartych zauważa się życzenie młodzieży, aby nauczyciele okazywali im jeszcze więcej wyrozumiałości i rozmawiali z nimi na tematy nurtujące współczesną młodzież, jak również domagają się równego traktowania uczniów zdolnych i tych, którzy mają trudności w nauce.

Jak uzyskane wyniki mają się do autorytetu formalnego i nieformalnego nauczyciela? Analizując wyniki badania sondażowego należy zwrócić uwagę na pewną dychotomię występującą w opiniach uczniowskich dotyczących procesu edukacji i wychowania, w tym na uznanie autorytetu pedagogów.

Połowa uczniów lubi uczęszczać do szkoły i wynik ten wskazuje na świadomość celów jakie niesie za sobą edukacja i jej perspektywy w oczach respondentów. Połowa uczniów akceptuje zasady i normy obowiązujące w placówce i wynik taki może być gwarantem tego, że uczniowie ci przywiązują wagę do kształcenia, a rola szkoły jest dla nich znacząca. Połowa nauczycieli imponuje uczniom swoją wiedzą, to znaczy, że uczniowie dostrzegają kwalifikacje zawodowe nauczycieli, ich doświadczenie, wiedzę i umiejętności. Co dzieje się z oceną pozostałych pedagogów? Dlaczego niektórzy nauczyciele nie cieszą uznaniem uczniów?

Takiego rozumowania uczniowskiego należy upatrywać w indywidualnych ocenach uczniowskich wynikających np. z subiektywnej oceny rzeczywistości szkolnej podyktowanej między innymi negatywnymi ocenami ucznia, złymi relacjami z rówieśnikami lub innymi niepowodzeniami szkolnymi. Kontynuując dalej, można stwierdzić, że wyniki sondażowe potwierdzają funkcjonowanie nauczycielskiego autorytetu formalnego w świadomości uczniów. Wynika on z racji zajmowanego stanowiska i prestiżu władzy jaką nauczyciel posiada. Uczniowie podporządkowują się wymaganiom narzuconym przez reżim szkolny, przez regulaminy funkcjonujące w szkole i przedmiotowe systemy oceniania a także nauczycielowi, który jest reprezentantem władzy oświatowej. Uczniowie doceniają kompetencje i doświadczenie pedagogiczne nauczycieli. Idąc dalej, uczniowie wskazują na pojawiający się w ich ocenach autorytet wyzwalający (zachęcanie do samodzielnego myślenia i rozwiązywania sytuacji problemowych, do inspirowania ich).

Pojawiają się też opinie uczniowskie wskazujące na małą wyrozumiałość okazywaną dla uczniów, która obniża autorytet (nieformalny) nauczycieli w oczach uczniów. Uczniowie nie traktują swoich pedagogów jako mistrzów i doradców. Z jednej strony nastolatki chcieliby, aby nauczyciele okazywali im empatię i zrozumienie, a z drugiej strony, wiek adolescencji sprzyja poszukiwaniu uznania własnej osoby w gronie kolegów. Zdarza się, że grupa rówieśnicza, kolega czy przyjaciółka stanowi dla nastolatków *auxilium* i pewien „rodzaj konfesjonu”, któremu można powierzyć swoje sekrety i oczekiwać od niego pomocy. Stąd też mogą wynikać negatywne oceny pedagogów jako tych, którzy nie stanowią dla uczniów mentalnego wsparcia w każdej życiowej sytuacji. Pozycja władzy jaką posiada nauczyciel może także stanowić taką barierę dla uczniów.

Podsumowanie

Reasumując powyższe rozważania należy uznać, że nauczyciele jednak cieszą się autorytetem wśród uczniów. Autorytet ten wynika z racji zajmowanego stanowiska, a zatem jest to autorytet formalny. W pewnym stopniu pedagogowie cieszą się uznaniem innych cech, które wiążą się z autorytetem nieformalnym. Jednakże w tej drugiej kwestii nauczyciele winni okazywać więcej empatii swoim uczniom.

Mając na uwadze szerzący się relatywizm moralny i upadek wartości w otaczającej nas rzeczywistości, który związany jest z procesami cywilizacyjnymi, w tym ogromną siłą mediów, słusznym wydaje się stwierdzenie, że pedagodzy cieszą się uznaniem w oczach uczniów, a cechy, które osłabiają autorytet nauczycieli są wynikiem procesów rozwojowych nastolatków, ich niedojrzałości emocjonalno-społeczną i negatywnym wpływem różnych bodźców płynących ze środowiska. Z drugiej strony, uczniowie rzeczywiście oczekują więcej wyrozumiałości i chociaż są to nieliczne wypowiedzi, to pedagodzy powinni uwzględnić je w swojej pracy dydaktyczno-wychowawczej.

Bibliografia

- Kwieciński Z., Śliwerski B., *Pedagogika. Podręcznik akademicki*, PWN, Warszawa 2003.
Milgram S., *Posłuszeństwo wobec autorytetu*, WAM, Kraków 2008.
Podzielska M., *Nauczyciel – lider. Jak budować autorytet?*, WSiP, Warszawa 2009.